

III. САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

УДК 069.5(1-4)(477.83-25):7.034(477)7Ш.Чехович:7.046.3

Мар'ян ВАХУЛА

Сакральні твори Шимона Чеховича в експозиції Жовківського замку

У вересні 2020 р. Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького відкрила новий відділ “Музей-заповідник “Жовківський замок””. Експозиція відділу відтворює епоху бароко та представляє понад 200 пам'яток мистецтва. Окремий зал присвячено сакральним пам'яткам авторства художника Шимона Чеховича. Стаття розглядає процеси формування нових експозицій, біографію Ш. Чеховича та представлені на експозиції твори.

Ключові слова: музей, Жовківський замок, експозиція, бароко, Шимон Чехович

Marian Vakhula

Sacred works by Szymon Czechowicz in the exposition of Zhovkva Castle

In September 2020, Borys Voznytsky Lviv National Art Gallery opened a new department “Zhovkva Castle” Museum-Reserve”. The exposition of the department recreates the Baroque era and presents more than 200 monuments of art. A separate hall is dedicated to sacred monuments by the artist Szymon Czechowicz. The processes of formation of new expositions, biography of Szymon Czechowicz and works presented at the exposition are considered in the article.

Keywords: museum, Zhovkva Castle, exposition, baroque, Szymon Czechowicz

Наприкінці 2019 р. Львівська національна галерея мистецтв імені Б. Г. Возницького (далі – ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького), яка є одним з найстарших і водночас провідних музеїв України, поповнилася ще одним новим відділом, яким став Жовківський замок. Збудований у 1594–1606 рр. італійським архітектором Павлом Щасливим (?–1610) [23, с. 12] на замовлення відомого військово-політичного діяча Речі Посполитої Станіслава Жолкевського (1547–1620). Замок у Жовкві є не лише пам'яткою оборонного характеру але й перлиною ренесансної архітектури на теренах України.

Головна брама замку розташована у надбрамній вежі, оздоблена кам'яним різьбленим порталом у стилі маньєризму. Збудований замок у формі чотирикутника із оборонними трюхярусними вежами на кутах, які в минулі часи були оточені захисним ровом. Стіни замку налічують численні бійниці для артилерії та стрілецької зброї. В південній частині замку перед відвідувачами постає двоярусний замковий палац з

III. САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

високими підземними пивницями, який був перебудований на замовлення гетьмана Михайла Радзівілла (1702–1762) архітектором Антоніо Кастеллі [8, с. 94].

В минулі епохи в палаці розміщувалися приватні покої власників, парадні зали, кабінети та замкова скарбниця. Фасад палацу прикрашала двоярусна відкрита аркадна галерея з тосканськими та іонічними колонами, урочистим портиком та сходами оздобленими скульптурами литовських і коронних гетьманів. До нашого часу зберігся гостьовий та господарський будинки (східне і західне крила замку), колишній арсенал та військові кошари, тощо.

Впродовж XVI–XVIII ст. замок у Жовкві був резиденцією відомих шляхетських родів Речі Посполитої: Жолкевських, Собеських і Радзівіллів. Після 1661 р., коли замок та Жовква стали власністю короля Яна III Собеського (1629–1696) у ньому було розміщено велику колекцію мистецьких творів та привезених після епохальної Віденської битви 1683 р. військових трофеїв. З південної частини до замку примикав королівський парк, закладений на двох терасах прикрашених т. зв. гербовими клумбами, які відтворювали зображення родинних гербів власників за допомогою зелених насаджень [23, с. 63–72].

У 1708 р. замок став резиденцією російського імператора Петра I Великого (1672–1725), з наказу якого він був пограбований. В цей час замок відвідав і український гетьман Іван Мазепа (1639–1709) [7, с. 25].

З другої половини 60-х рр. XVIII ст. замок послідовно руйнується та потрапляє у занепад [8, с. 101].

Сучасного вигляду замковий комплекс набув після багатьох перебудов та руйнувань XIX–XX ст. В цей час у приміщеннях замку розміщувалися органи місцевого управління, гімназія, приватні помешкання.

У 1995 р. жовківський замок став частиною історико-культурного заповідника, що проіснував 25 років. З моменту включення Жовківського замку у склад Галереї він став частиною програми Президента України “Велика реставрація”, яка передбачає його відновлення як об’єкта культурно-історичної спадщини впродовж декількох наступних років. Впродовж весняно-літнього періоду 2021 р. було відремонтовано приміщення другого поверху східного замкового корпусу (площею понад 510 м. кв.), які стали основою для побудови нової експозиції новоствореного відділу.

При побудові експозиції було враховано принцип краєзнавчої приналежності пам’яток, стосунок до відповідної історичної епохи XVII–XVIII ст., максимально задовільний стан збереження пам’яток. Концептуально основна частина творів нової експозиції представляє епоху бароко – мистецького стилю, який прийшов на зміну епохи Відродження (Ренесансу) і панував у західній Європі та землях сучасної України з кінця XVII до середини XVIII ст. Результатом кропіткої роботи стало представлення для огляду відвідувачів майже 200 пам’яток, частина з яких вперше постала перед громадськістю з часу свого потрапляння в музейні фондові колекції. І звісно ж, завдяки ретельній і кропіткій роботі реставраторів. “Левову” частку пам’яток становлять твори фондової групи “живопис” (114 одиниць збереження). Серед них окрему підгрупу пам’яток (16 одиниць збереження) становлять твори сакрального характеру авторства художника, котрого багато мистецтвознавців називають “Генієм

Бароко” [17] – Шимона Чеховича (*пол.* Szymon Czechowicz). Саме для цих творів пристосовано найдовше приміщення другого поверху – коридор загальною довжиною 26 метрів.

Метою даної статті є інформування широкого кола громадськості про відкриття нового музейного відділу ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького в приміщеннях Жовківського замку, а головним завданням – популяризація творів авторства Шимона Чеховича, які експонуються в даному відділі Галереї. Це особливо актуально враховуючи, що до цього часу твори Ш. Чеховича не експонувалися окремою тематичною збіркою на теренах України й тим паче не виконували функції сталої музейної експозиції.

Впродовж довгого часу життєвий і творчий шлях Ш. Чеховича не був відомий широкому загалу в Україні і згадки про нього в основному мали змістовно короткий і довідковий характер. Дещо ширше, проте не задовільно і часто побіжно, ця тема була висвітлена в польській історіографії. У 1948 р. вийшла друком перша об’ємна праця присвячена Ш. Чеховичу авторства Юзефи Оранської [21]. Аналізував творчість художника і польський мистецтвознавець Маріуш Капровіч [18]. В жовтні 2020 р. у Кракові вперше в історії відбулася грандіозна виставка творів Ш. Чеховича (огляду відвідувачів було представлено 213 робіт), каталог якої об’ємом 719 сторінок [17] став водночас першим і найсерйознішим виданням присвяченим творчості художника. Практично не торкається постаті Ш. Чеховича й всевітня комп’ютерна мережа Інтернет, українськомовні та російськомовні ресурси якої містять виключно фрагментарні згадки про художника чи його твори. Хоча дослідник може знайти у ній декілька доволі цікавих, проте не вичерпних, матеріалів на цю тематику польською мовою [24;]. В 2020 р. вийшла і перша праця українською мовою присвячена життєвому і творчому шляху Ш. Чеховича, яка містить каталожні дані творів художника, що зберігаються в Україні авторства багатолітнього завідувача фондами “Музею-заповідника “Одеський замок”” Тетяни Сабодаш [10]. Незважаючи на доволі серйозні граматичні, орфографічні та стилістичні помилки дана праця на сьогодні є найбільшою за обсягом виданою в нашій державі. Розглядала творчість художника й працівниця Підгорецького замку (відділ ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького) Ірина Чехут [12].

Ш. Чехович мав досить непросту і навіть трагічну біографію. Він народився 28 липня 1689 р. у Кракові в зuboжілій шляхетській сім’ї. Рано осиротів. Завдяки сприянню свого патрона і мецената князя Францішека Оссолінського (1676–1756) виїхав до Риму, де вивчав живопис в Академії святого Луки. Одним із вчителів Ш. Чеховича був славнозвісний Карло Маратті (1625–1713). Першими професійними роботами художника стали копії відомих попередників і метрів живопису: Пітера Пауля Рубенса (1577–1640), Антоніса ван Дейка (1599–1641), Рафаеля Санті (1483–1520), Гвідо Рені (1575–1642) та ін. Від них художник на ціле життя запозичив апробовані часом іконографічні композиції.

Після повернення на батьківщину Ш. Чехович проживав у Кракові та Варшаві. На запрошення магната Вацлава Жевуського (1706–1779) Ш. Чехович прибув у Підгорецький замок на Львівщині, в якому до 1767 р. створив 107 робіт [6, с. 175], які стали невід’ємною частиною замкового інтер’єру й своєрідним першим прижиттєвим музеєм художника. В “Зеленому залі” замку, який виконував функції канцелярії

III. САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

В. Жевуського за спогадами сучасників експонувалося 97 полотен. Для вівтарів костелу отців капучинів в Олеську художником було створено 14 полотен [10, с. 6, 14]. Частина зі створених Ш. Чеховичем в Олеському замку живописних праць сьогодні представлені для огляду відвідувачів Жовківського замку, який своєю чергою, певною мірою, також став музеєм художника, оскільки до цього часу його твори експонувалися спорадично й у контексті інших виставок.

Останній період свого життя Ш. Чехович працював у Литві та Варшаві, де відкрив власну майстерню живопису для незаможних учнів. Помер та був похований Ш. Чехович 21 липня 1775 р. у Варшаві.

Завдяки своєму таланту і творчій манері Ш. Чехович вважався одним з найкращих художників епохи бароко на теренах Речі Посполитої. Серед творчого доробку художника портрети та монументальний живопис на сакральну тему [20, с. 29–36].

Творчість Ш. Чеховича можна сміливо віднести до прихильників і послідовників т. зв. зрілого римського бароко. Для представників якого характерні натуралізм передачі рис портретованого, ігнорування пейзажу як повноцінної частини композиції та мінімалізм архітектурних елементів, зосередження на величі й трагізмі, які є невід'ємною складовою ідеї прославлення святих, поширення християнської ідеології римської церкви. В основі творчості завжди кульмінація якоїсь події, залучення ефектів повсякденної реальності та натуралізму деталей, своєрідна релігійна пропаганда ідеї людського спасіння втілюється в образотворчій дидактиці. У передачі тіл своїх героїв представники римського бароко намагалися відображати красу людського тіла, що до певної міри нагадувало античну традицію.

Більшість представлених для огляду відвідувачів полотен вражають своєю монументальністю і багатофігурністю композицій, акцентуванням на психоемоційному стані й ліричності персонажів, світло-тіньовому моделюванні та натуралізмі. На відміну від своїх вчителів та попередників, роботи яких служили взірцями для наслідування, Ш. Чехович чітко дотримувався канонічного зображення Ісуса Христа і святих, кольорів, якими змальовували їхні шати. Художник відображає божественне начало Сина Божого в земному житті, його фізичну та духовну стійкість. Співпереживання з Христом – одна з головних цілей художника. В написанні робіт з цього циклу притаманна і певна візуальна “легкість”, яка свідчить про детально продуману художником і втілену на полотні художню задумку. Звернення до сюжету “небесного екстазу” стало однією з “візитних карток” Ш. Чеховича.

В своїй творчості Ш. Чехович часто звертався до теми страстей Христових, іконографічним сюжетом для відтворення яких йому слугували полотна відомих попередників. За допомогою настроєвих картин художник вдало відтворює перед глядачем історію останніх земних днів Ісуса Христа.

В наш час твори Ш. Чеховича зберігаються у музеях та приватних колекціях Польщі, Росії, Литви, Італії, Франції, Білорусії, України та США.

Варто відзначити, що експоновані в Жовківському замку роботи Ш. Чеховича брали участь у згаданій краківській виставці 2020 р. й гідно представляли пам'ятки, які сьогодні є частиною культурно-історичної спадщини України та частиною фондів пам'яток Галереї. Експонуванню передували фахові й сумлінні реставраторські робо-

ти українських фахівців: Мирослава Білецька-Зварич, Роксолана Мокрій, Олександра Глипка та ін., що надали творам “друге дихання”. Більшість творів Ш. Чеховича, які сьогодні належать ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького потрапили в його фонди шляхом передачі з Львівського історичного музею у 50–70-х рр. ХХ ст., та з колекції відомого поціновувача мистецтва і колекціонера, почесного громадянина м. Львова Болеслава Ожеховича (1847–1927).

Сьогодні для огляду відвідувачів Жовківського замку представлено наступні твори авторства Ш. Чеховича:

“Жертвоприношення в Лістрі” (інв. № ж-2246). Робота написана в 60-х рр.

XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку, полотно, олія, 113,5×87,5 см. Твір композиційно нагадує працю Р. Санті на відповідну тематику.

“Святий Антоній Падуанський” (інв. № ж-3400). Робота написана в 60-х рр.

XVIII ст. як ескіз для вівтарного образу костелу отців капучинів в Олеську. Знаходилася в “Зеленому” і “Дзеркальному” залах Підгорецького замку. Полотно, олія, 63×42 см.

“Видіння (апофеоз) святого Роха” (інв. № ж-4222). Робота написана в 60-х рр.

XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 93×56,5 см.

“Вбивство немовлят” (інв. № ж-4211). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й

знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 135×90 см. Твір композиційно нагадує працю Г. Рені на відповідну тематику.

“Ангел і Товій” (інв. № ж-5994). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася

в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 122×90 см.

“Святий Франциск Асизький” (інв. № ж-3399). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст.

й знаходилася в замковій каплиці та “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 63×50 см. Іконографічним матеріалом для написання твору слугувала картина Г. Рені на відповідну тематику.

“Маленький Христос спить серед ангелів” (інв. № 4238). Робота написана в

60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 88×117 см. Твір композиційно нагадує роботу на відповідну тематику Бартоломео Естебана Мурільйо.

“Омивання ніг апостолам” (інв. № ж-5985). Робота написана в 1758 р. й знахо-

дилася в замковій каплиці та “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 96,5×170 см.

“Явлення Христа апостолам” (інв. № ж-6000). Робота написана в 60-х рр.

XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 134×188 см.

“Видіння святому Феліксу з Канталіче” (інв. № ж-5946). Робота написана в

60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Золотому залі” Підгорецького замку та каплиці отців капучинів Олеська. Полотно, олія, 223×136 см.

III. САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

“Вечеря в Емаусі” (інв. № ж-3345). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Золотому залі” й каплиці Підгорецького замку. Полотно, олія, 108×145 см.

“Мучеництво святої Аполлонії” (інв. № ж-6105). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” й каплиці Підгорецького замку. Полотно, олія, 187×155 см.

“Стигматизація святого Франциска” (інв. № ж-6142). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку та каплиці отців капуцинів Олеська. Полотно, олія, 267×117,5 см.

“Мучеництво святого Фіделіса Сігмарінгенського” (інв. № ж-6141). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку й каплиці отців капуцинів Олеська. Полотно, олія, 267×168,5 см.

“Видіння святого Франциска Асизького” (інв. № ж-4211). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Зеленому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 168×105 см.

“Христос біля колони” (інв. № ж-4641). Робота написана в 60-х рр. XVIII ст. й знаходилася в “Золотому залі” Підгорецького замку. Полотно, олія, 280×110 см. Композиційно твір нагадує роботу Йогана Генріха Шенфельда.

Оскільки на даний час Жовківський замок як відділ ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького концентрує в одному експозиційному місці найбільше пам'яток ми можемо, в певному сенсі, вважати його хоча й не великим, проте музеєм Ш. Чеховича, творчість якого щоразу більше відкриває для себе український глядач в сучасному музейному просторі держави. А також повернення відомих, хоча й призабутих широким загалом постатей, серед яких є й Ш. Чехович, твори якого – важливий складовий чинник попуризації культурно-історичної спадщини України.

1. Бирюкова Н. Западноевропейское прикладное искусство XV–XIX веков. Ленинград, 1988. 57 с.
2. Василенко Н., Яйленко Л. Живопись эпохи Возрождения. Москва: Олма, 2014. 448 с.
3. Дживелегов А. Искусство итальянского возрождения. Москва: Гитис, 2007. 504 с.
4. Єрошкіна О. Епоха бароко: навч. посіб. Харків, 2017. 123 с.
5. Жовква. Незалежний культурологічний часопис “І” / Т. Возняк. № 67. Львів, 2012. 220 с.
6. Жолтовський П. Художнє життя на Україні XVI–XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1983. 177 с.
7. Каліка Я., Яремич Г. Нестеров: путівник. Львів: Каменяр, 1990. 126 с.
8. Кубай М. Жовківський замок: історична довідка. *Жовква крізь століття*. Львів: “Растр-7”, 2012. Вип. II. С. 82–108.
9. Львів епохи Пінзеля / Незалежний культурологічний часопис “І” / Т. Возняк. № 72. Львів, 2013. 200 с.
10. Сабодаш Т. Симон Чехович (1689–1775) художник Бароко. Дрогобич: Коло, 2020. 157 с.
11. Томан Р. Барокко. Архитектура. Скульптура. Живопись. Місто, 1998. 487 с.

12. Чехут І. Творчість Шимона Чеховича у Підгорецькому замку. Музей – платформа суспільного діалогу: міжнар. наук.-практ. конф., 28 жовт. 2021 р. Львів: Сполом, 2021. С. 94–96.
13. Яворський Ф. Про сирій Львів. Львів: Центр Європи, 2012. 288 с.
14. Badecki K. Zbiory Bolesława Orzechowicza. Lwów, 1922. 83 s.
15. Barącz S. Pamiątki miasta Żółkwi. Drugie wydanie. Lwów, 1877. 247 s.
16. Chrościcki J. Pompa funebris. Z dziejow kultury staropolskiej. Warszawa: PWN, 1974. 365 s.
17. Geniusz Baroku Szymon Czechowicz 1689 – 1775 / A. Betlej, T. Zaucha; Z. Michalczyk, F. Petrucci; P. Batory ; A. Lebensztejn, J. Wolańska. Wystawa: Muzeum Narodowe w Krakowie, 16 października 2020 – 21 lutego 2021 r. 719 s.
18. Kaprowicz M. Stuka polska XVIII w. Warszawa, 1985. 353 s.
19. Kryczyński W. Zamek w Podhorcach. Złoczów, 1904. 93 s.
20. Nowiński J. Obrazy Szymona Czechowicza i malarza z kręgu jego warstatu w Czerwińsku. *Biuletyn Historii Sztuki*. Warszawa, 2018. № 1. S. 29–36.
21. Orańska J. Szymon Czechowicz. 1689–1775. Poznań, 1948. 207 s.
22. Osiecka-Samsonowicz H. “Z wielką pompą do nieba” – Pogrzebowe “Theatrum” w Rzeczy Pospolitej W XVIII wieku. *Rocznik Historii Sztuki*. Warszawa: PAN, 2019. T. XLIV. S. 205–214.
23. Osiński M. Zamek w Żółkwi. Lwów, 1933. 153 s.
24. Szymon Czechowicz – mistrz malarstwa religijnego. URL: <https://dzieje.pl/kultura-i-sztuka/szymon-czechowicz-mistrz-malarstwa-religijnego>.
25. Zaucha T. Geniusz baroku – Szymon Czechowicz i jego dzieła. URL: <https://wpodroz.com/w-kulture/geniusz-baroku>.
26. Zielińska Z. Rzewuski Wacław (dalsze imiona: Piotr, Rafał, Onufry, Ignacy i z bierzmowania Józef) h. Krzywda (1706–1779). *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1992. T. XXXIV. S. 169–180.